

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
ОЛИЙ ТАЪЛИМ, ФАН ВА ИННОВАЦИЯЛАР ВАЗИРЛИГИ

МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ, НАУКИ И ИННОВАЦИЙ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

MINISTRY OF HIGHER EDUCATION, SCIENCE AND INNOVATIONS OF THE REPUBLIC
OF UZBEKISTAN

АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ ЖИЗЗАХ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА
УНИВЕРСИТЕТИ

ДЖИЗАКСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМ. АБДУЛЛА КАДИРИ

JIZZAK STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY NAMED AFTER ABDULLA KADIRI

**“ТАЪЛИМДА ФИЛОЛОГИЯНИ
РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ГЛОБАЛ МАСАЛАЛАРИ”
МАВЗУСИДАГИ ХАЛҚАРО ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
АНЖУМАН МАТЕРИАЛЛАРИ**

2023 йил 12 июнь

**"ГЛОБАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ФИЛОЛОГИИ В
ОБРАЗОВАНИИ"
МАТЕРИАЛЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ
КОНФЕРЕНЦИИ
12 июня 2023 г.**

**"GLOBAL ISSUES OF DEVELOPMENT OF PHILOSOPHY IN EDUCATION"
PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL
CONFERENCE
june 12, 2023**

**Тошкент
“METODIST NASHRIYOTI”
2023**

**ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKACI
ОЛИЙ ТАЪЛИМ, ФАН ВА ИННОВАЦИЯЛАР ВАЗИРЛИГИ**

**МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ, НАУКИ И ИННОВАЦИЙ РЕСПУБЛИКИ
УЗБЕКИСТАН**

**MINISTRY OF HIGHER EDUCATION, SCIENCE AND INNOVATIONS OF THE REPUBLIC
OF UZBEKISTAN**

АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ ЖИЗЗАХ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ

**ДЖИЗАКСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМ. АБДУЛЛА КАДИРИ**

JIZZAK STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY NAMED AFTER ABDULLA KADIRI

**“ТАЪЛИМДА ФИЛОЛОГИЯНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ГЛОБАЛ
МАСАЛАЛАРИ” МАВЗУСИДАГИ ХАЛҚАРО ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
АНЖУМАН МАТЕРИАЛЛАРИ
2023 йил 12 июнь**

**"ГЛОБАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ФИЛОЛОГИИ В
ОБРАЗОВАНИИ"
МАТЕРИАЛЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ
КОНФЕРЕНЦИИ
12 июня 2023 г.**

**"GLOBAL ISSUES OF DEVELOPMENT OF PHILOSOPHY IN EDUCATION"
PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL
CONFERENCE
june 12, 2023**

**Тошкент
“METHODIST NASHRIYOTI”
2023**

ЎЎК: 811.512.131
811.111
811.521
82/821.0
82/820

Муаллифлар жамоаси

“Таълимда филологияни ривожлантиришнинг глобал масалалари” мавзусида ўтказилган халқаро илмий-амалий анжуман материаллари. Мақолалар тўплами. – Тошкент: “METHODIST NASHRIYOTI”, 2023, 384 б.

Ушбу тўплам Ўзбекистон Республикаси Олий таълим, фан ва инновациялар Вазирлигининг Фармойиши асосида Жиззах давлат педагогика университетида 2023 йил 12 июнь кuni ўтказилган “Таълимда филологияни ривожлантиришнинг глобал масалалари” мавзусидаги халқаро миқёсидаги илмий-амалий анжумани (онлайн) материалларидан ташкил топган.

Тўплам материалларидан мутахассислар, ўқитувчилар, тадқиқотчилар ҳамда магистратура ва бакалавриат талабалари фойдаланишлари мумкин.

Мақола ва тезисларнинг илмий савияси, маълумотларнинг ҳаққонийлигига муаллифларнинг ўзлари масъулдирлар.

Таҳрир ҳайъати:

1. Жуманазаров У.А., филология фанлари доктори, профессор.
2. Ибрагимова Ф.Э., филология фанлари номзоди, доцент.
3. Сиддиқова Ш.И. филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент.
4. Насруллаев Э.Ж., филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент.
5. Болтаева Б.И., филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент.
6. Хаджимусаева Н.Э., филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент.

Мақолаларни тўпловчи ва нашр учун масъул:

Жуманазарова Г.У.

филология фанлари доктори, профессор

Абдулла Қодирий номидаги Жиззах Давлат Педагогика университети Кенгашининг 2023 йил 5-июндаги 10-сонли Қарори билан нашрга тавсия этилган.

ISBN 978-9943-9629-3-4

© “METHODIST NASHRIYOTI”, 2023.

BADIIY NUTQ VA USLUB, TARJIMASHUNOSLIK MASALALARI

NUTQ O'STIRISHNING ANA'NAVIY VA ILG'OR USULLARI ASOSIDA QOLIP GAPLARNI FAOLLASHTIRISH

*Gulnoza Ahmedova Muxtorovna -
pedagogika fanlari doktori, Tosh PTI dotsenti*

Аннотация: Данная статья посвящается анализу моделирования содержания по типам и подтипам побудительных реплик, и практическим возможностям в речи обучающихся. Вместе с этим в статье раскрываются линводидактические особенности побудительных реплик в речевых штампах и исследуются принципы особенностей словообразования их структурного состава.

Ключевые слова: речевые штампы - неизменяющиеся стандартные предложения, побудительные - побудить к действию, креативность творческая деятельность, линводидактический - относится к лингвистическому обучению.

Summary: This article is dedicated to the analyzing of modeling contents on the types and subtypes evoking statements and their practical opportunities on the speech of the learners and the structural compound of principle of the word shaping.

Key words: stalnps of speech - unchanged standard sentence, evoking, creativiari, lingodidactic relefant to the linguistic lraining.

“So‘z qahramonliklarga yetaklay oladi...” Taniqli jurnalist Mahmud Sa‘diy aytganlariday, ustoz Asqad Muxtor har bir “so‘zni qayliq tanlaganday sevib saylagan hassos adiblardan biri edi”.

“Xush kelibsiz, oliygohimizga, farzandlarim!” Bilim eshiklari sizlarga ochiq”.

Bu oliygoh rahbarining talabalarning tantanali qasamyod marosimidagi tabrik nutqidan namuna. Iborada ilk qadamini institut dargohiga qo‘ygan talabaga kelajakda oliy ma‘lumot olishiga ishonch bildirilyapti. Bunday qo‘llab-quvvatlash doimo kuchaytirib borilsa, ta‘lim oluvchiga qanot bag‘ishlaydi.

“Niyatingga yet!” Demak, o‘qituvchi odatdagi muloqotida shunday yo‘naltiruvchi motivlardan o‘rinli foydalanganda asl madaniy boyligimiz o‘z sayqalini topa boshlaydi, natijada yosh nihol barkamol bo‘lib o‘sadi:

“Shoshma, eslab ko‘r!”, “Shubhasiz to‘g‘ri, barakalla”, “Otangga rahmat, bilag‘on!”

Bu kabi ibratga undovchi qolip gaplar ustozning oliy o‘quv yurtidagi qadrigimmati, salohiyat darajasini belgilaydi. Ustoz qaysi sohadan dars bermasin, o‘zining gapirish ohangi, toni, diksiya, stili, taktiga e‘tibor berishi, ya‘ni pedagogik muloqotini ta‘lim oluvchilarga ta‘sir etish quroli sifatida takomillashtirib borishi zarur.

“Umringdan baraka top, qizim!”, bu oddiygina maqtov-gapdan olam-olam ma’no olamiz.

Bu iboradan pedagogning qoyillatib javob berib, o‘z salohiyatiga loyiq shogirdning ustozidan maqtov eshitgandagi quvonchini sezamiz. Bu muloyim rag‘batga yo‘g‘rilgan gapni boshqa tilda xuddi shunday aytib bo‘lmasa kerak. Nafis jarangdor jumla qulog‘imizda butun umr qoladi.

Gapdan olqish egasining qanday fe‘l-atvorli insonligi, dunyoqarashi qandayligini bilish qiyin emas.

“Rahmat”, “Xayr”, “Kechirasiz”, “Uzr”, “Barakalla”, “Xush kelibsiz”, “Marhamat”, “Iltimos”, “Mayli”, “Bormisiz?”, “Yaxshimisiz”, “Baraka toping”, “Omon bo‘ling”, “Sog‘ bo‘ling” kabi etiket shakllarini qaysi vaziyatlarda qaysi turini aynan ishlatishni bilish muhimdir

“Voiz avval elning yuragiga quloq tutib, tomirini tinglab, dardini qayerda ekanini obdon o‘rganadi, so‘ng unga dori quyish uchun minbarga chiqadi”, - deydi O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan madaniyat xodimi, shoira, yozuvchi va madaniyat targ‘ibotchisi Tursunoy Sodiqova.

Ta‘lim oluvchilarga bu kabi mashhur so‘z zargarlarining nutqlaridan namunalarni o‘rgatib borish maqsadga muvofiq.

“Ertangi mutaxassis nafaqat hayotdan, balki o‘zining atrofidagi yaqinlari, ustozlari, rahbarlari, jami faoliyatlar jarayoni, jami borliq, turfa xil voqeliklardan tinmay ilm olib, fazilat o‘rganib, kasbiy nutqi mukammallashib boradi”. “Latif jumlarlar barcha davralarda qadrlanadi”.

Nutq madaniyati amaliyoti ta‘lim oluvchilarga professional leksikaga oid terminlarni va hikmatli so‘zlarni ham o‘rgatadi:

“Yurakdan chiqayotgan so‘z - yuraklarga boradi.

Odamning kimligi tilidan biladilar.

So‘zamollik bilimlga yarashadi”. (Tohir Malik).

Ta‘lim-tarbiya maskanlarida, oliy ta‘lim dargohlarida o‘quvchilarning nutqi ancha sayozlashib ketayotgan hozirgi kunda o‘qituvchidan yuqori malaka egasi bo‘lish barobarida amalda ilg‘or tajriba va metodologiyaga kreativ yondashuv talab etiladiki, buni kundalik odatdagi dars sharoitidagi mukammal rejalashtirilganlik hamda shunga muvofiqlikdagi metodlarni qo‘llashda nutqiy muloqot madaniyatini o‘stirishga ta’siri ko‘zda tutiladi ettirish, to‘xtatish uchun xizmat qiluvchi, suhbatdoshining fikrlariga munosabat ifodalovchi *tashkiliy omillar* yoki *muloqotga munosabat shakllari*; 2) axborot almashinuvi mazmunidagi replikalar.

Til materialining aynan xotirada saqlanishi, ayrim o‘zgartirishlar kiritilishi, yangidan yaratilishi nuqtai nazaridan mashqlar bir-biridan o‘zaro farqlanadi. Cunonchi: o‘zgarishsiz bajariladigan mashqlar, yarim ijodiy mashqlar, ijodiy mashqlar.

O‘zgarishsiz bajariladigan (mexanik) mashqlar retseptiv yoki reproduktiv bo‘lishidan qat’i nazar, to‘lig‘icha bog‘lanishli matn va suhbatlar asosida bajariladi, ulardan chetga chiqilmaydi, gap tuzilishlari aynan saqlanadi. Masalan, deyarli barcha darsliklarda ko‘p uchraydigan quyidagi topshiriqlarni

o'zgarishsiz bajariladi: berilgan savollarning javobini topish, javoblarga qarab qanday savollar berilganligini topish, javoblarga qarab savollar tuzish, qolip gaplarni eslab aytish va b.

Darsliklardagi yarim ijodiy mashqlar savollar yoki javoblarga qisman tuzatishlar kiritish, ularni ijodiy savollar yoki ijodiy javoblarga yaqinlashtirishni ko'zda tutadi. Masalan, quyidagi kabi topshiriqlar shu tarzda bajariladi: namuna asosida savol-javoblar tuzish (va o'zaro so'zlashish), berilgan so'zlarning shaklini o'zgartirgan holda unga so'roq berib savol tuzish va o'zaro so'zlashish, namunadan foydalanib o'z dialogini tuzish, savollarning har biriga uchtdan so'z bilan javob berish, savollarga inkor ma'nosini bildiruvchi so'zlar bilan javob berish va b.

Darsliklardagi ijodiy mashqlar o'quvchilarning o'zbek tilidagi muloqotga to'liq mustaqillik asosida kirishishlarini ifoda etadi. Bunday mashqlar sirasiga quyidagilar kiradi: rasm asosida savollar tuzib, o'zaro so'zlashish (suhbatlashish, bir-biriga savol berib, javob qaytarish), bir-biri bilan telefonda biror narsa haqida gaplashish, rasm asosida unda tasvirlangan narsa-buyumlar, kasb egalari haqida bahslashish, narsa-buyumlar, kasb egalari, ularning faoliyatiga baho berish, do'stiga ba'zi shartlarni qo'yib suhbatlashish, uni dialog tarzida yozish.

Umuman, darsliklarda o'tilayotgan mavzular bo'yicha nutqiy muloqot madaniyatiga doir ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan quyidagi mashq turlarini ajratish mumkin:

1. Dialog namunasini o'zlashtirishga qaratilgan mashqlar.

2. Dialog namunasini to'ldirish orqali ayrim replikalarni o'zlashtirishga qaratilgan mashqlar.

3. Boshlanishi berilgan dialogni davom ettirish talab etiladigan mashqlar.

4. Nutqiy vaziyat asosida dialog tuzishga oid mashqlar.

5. Rasmlar asosida dialog tuzishga doir mashqlar.

4-mashq turi o'rganilayotgan replikalarni nutqiy vaziyatlar bilan bog'lash, nutqiy vaziyatga tayanib, ularni yodga keltirish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Chunki nutqiy vaziyatlar namunadan foydalanmagan holda dialog tuzish uchun o'quvchiga turtki beradi.

Nutqiy vaziyatlar qaysi tilda ifodalanishiga qarab oson yoki qiyin anglanadi. Agar ular rus tilida ta'riflansa, o'quvchilardan o'zbekcha replikalarni mustaqil ravishda tuzish, yodga keltirish kabi yumushlarni ado etish so'raladi. Agar ular o'zbek tilida aytilsa, yoshlar avval ta'rifni anglash bilan bog'liq qiyinchilikni yengib o'tishlari kerak. Shundan keyingina tegishli gapni aytish zaruriyati bilan bog'liq amallar bajariladi.

Bir mavzudagi nutqiy vaziyatlar shu mavzuda o'zaro so'zlashish mundarijasiga ishora qiladi. U yoki bu mavzuda nimalar haqida suhbatlashish, kimdandir so'rash kerakligi ana shu mundarijani ifoda etadi. Ma'lumki, o'quvchilardan suhbatdoshiga savol berish so'ralganda, u o'zida savol yo'qligini aytadi. Shuning uchun nutqiy vaziyatlar ko'lamini bir mavzuda bo'ladigan

so'zlashuv mazmuniga ham ishora qilishini nazarda tutib, mavzular doirasini keskin emas, balki asta-sekin kengaytirib borish darkor.

5-mashq turida rasm nutqiy vaziyatni anglatish va dialogni yuzaga keltirish uchun qudratli omil sanaladi.

Хулоса сифатида қуйидагиларни таъкидлаш мумкин:

1. "Nutqiy muloqot madaniyati" ifodasining ma'no-mazmun ko'lamini oddiy savol-javoblar emas, balki muomala odobi qoidalariga rioya qilish, bunda ijtimoiy munosabatlar, suhbatdoshlarning shaxsiy xususiyatlari, real fikr almashish bilan shartlanuvchi dialogik nutq – o'zaro so'zlashuv mujassam holda tashkil etadi.

2. Nutqiy muloqot madaniyati deganda odamlarning o'zbek xalqining uzoq tarixiy taraqqiyot davri davomida shakllangan muomala odobi qoidalariga rioya qilib, ijtimoiy shart-sharoit, ijtimoiy munosabatlardan kelib chiqib, shuningdek, shaxsning o'zligini va o'zgalarning (suhbatdoshlarning) shaxsini, ruhiyatini, jamiyatda tutgan mavqeyini anglash asosida, nutqning kommunikativligiga e'tibor bergan holda muloqotda ishtirok etishi tushuniladi.

3. Dialogik nutq replikalari tuzilishi jihatidan ikki guruhga ajratiladi: 1) qolip gaplar; 2) tarkibini o'rganish orqali mustaqil ravishda tuzish mumkin bo'lgan gaplar. Shuningdek, replikalar o'zaro so'zlashuv mazmuniga aloqador yoki aloqador emasligiga ko'ra ham ikki turli bo'ladi: 1) dialogni boshlash, davom

NUTQ ALOQASI VOSITASIDA GRAFIK TASVIRLARNI BAJARISH

Ashirbaev Azim, dotsent, email: az.ashirbaev@gmail.com TDPU

Norboyeva Munisa, magistrant, Nizomiy nomidagi TDPU

Lola Ibragimova, magistrant, Nizomiy nomidagi TDPU

Аннотация. В данной статье определяются основные источники и понятия исполнения графических изображений средствами речи, их научная основа, структура и место.

Ключевые слова. Графическое образование, культура речи, речевое общение, графическое решение, графическое задание, графическая работа, пространственное восприятие, письменное описание, устное описание.

Annotation. In this article, the basic sources and concepts of the execution of graphic images by means of speech, their scientific basis, structure and place are determined.

Keywords. Graphic education, speech culture, speech communication, graphic solution, graphic task, graphic work, spatial perception, written description, oral description.

Grafik ta'limda grafik tasvirlarni yozma matnda yoki og'zaki nutqda ifoda qilish grafik ishlarni bajarishga qaraganda ancha murakkab jarayondir. Chunki

Пардаева З.Ж., А.Кадыри МЕТАФОРИКА В РОМАННОЙ СИСТЕМЕ ЧИНГИЗА АЙТМАТОВА	179
Nasrullayev Elmurod Jumaboyevich, Ibrohimova M. ALISHER NAVOIY MA'RIFATI TALQINI	185
Д.Жуманазарова, Умрзокова М ХАЛҚ ДОСТОНЛАРИДА ОИЛА МАЪНАВИЯТИНИНГ ТАЛҚИНИ	192
Ibragimova D. I. ISAJON SULTONNING "BILGA XOQON" ROMANI G'OYAVIY XUSUSIYATLARI	194
Кононова И. Ю СКОБОЧНЫЕ ВСТАВНЫЕ КОНСТРУКЦИИ В ЦИКЛЕ А. С. ПУШКИНА «ПОВЕСТИ БЕЛКИНА»	196
Тўйчиева З. Ҳ., Abduolimova Z. A SAID AHMADNING "QORAKO'Z MAJNUN" NI KOYASIDA MILLIY FOJIA MASALASI	200
Razakova Shahnoza Dusmamatovna. EAST AND WEST, NAVOI AND GOETHE	203
Nodirova Feruza. SA'DULLA HAKIM SHE'RLARINING BADIY-G'OYAVIY TAHLILI	207
Shabidinova Zera Ismetovna. GERMAN PEARL AUTHOR JOHANN WOLFGANG VON GOETHE'S POEMS AND ITS DEFINITION	211
Мамаюсупова С.М. ҲИКОЯ КОНТЕКСТИДА ҚАРҒИШ, ДУО ВА ОЛҚИШЛАР БАДИИЯТИ ("Шукур Холмирзаев ҳикоялари мисолида")	215
Mardanov Rahim G'aybulla o'g'li. O'ZBEK NAVOIYSHUNOSLIGIDA SHOIR SHE'RIYATIDAGI OBRAZLAR TALQININING O'RGANILISHI	218
JarkinovaTursunoyAbdumajitovna. XX ASR 60-70-YILLAR DAVR ADABIY MUHITI	222
Cho'liyeva Nilufar A'zamqizi. NAZAR ESHONQUL IJODIDA TOPOS RAMZLAR	226
Nurmatova Mashhura. O'ZBEK VA JAHON MUMTOZ ADABIYOTIDA SEVGINING GO'ZAL KO'RINISHI	229
Baratov Shokhruh Abdusamad ugli, Supervisor Razakova Shahnoza LITERARY RELATIONSHIP BETWEEN UZBEK AND GERMAN LITERATURE	233
Gulnoza Ahmedova Muxtorovna. NUTQ O'STIRISHNING ANA'NAVIY VA ILG'OR USULLARI ASOSIDA QOLIP GAPLARNI FAOLLASHTIRISH	237
Ashirbaev Azim,dotsent, Norboyeva Munisa, Lola Ibragimova, NUTQ ALOQASI VOSITASIDA GRAFIK TASVIRLARNI BAJARISH	240
Elbek O'rol o'g'li Ro'ziyev. O'ZBEK TILIDA SIYOSIY NUTQNING YUZAGA KELISHOMILLARI XUSUSIDA	245
Dilobar Sherali qizi Abduxalilova. MA'DANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH	247
Шагиева Наргис Фагимовна. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОВРЕМЕННОЙ РУССКОЙ ПОЭТИЧЕСКОЙ РЕЧИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	251
Suyunova Marjona. BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING NUTQIY MULOQOT KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDAULARGA INNOVOTSION G'OYALAR KIRITISH	255